

## DESPRE PREOCUPĂRILE DE LINGVISTICĂ ALE LUI GHEORGHE ȘINCAI

Petru BUTUC, dr., conf. univ.

### Summary

*In the context of the Transylvanian school, Gheorghe Sincai is a prominent personality. Him belong the most constructive ideas and grammaticalization norms of modern Romanian language. His thought he placed in the scientific papers and in manual „Elementa”. About that we want discuss in this article.*

În prezent, este bine știut că Școala ardeleană a constituit cotitura hotărâtoare, care a marcat trecerea de la cultura românească veche, folclorică, religioasă și cronicărească la cultura modernă. Ea a efectuat o revoluție spirituală profundă și fecundă, ecourile ei păstrându-se, după mai bine de două sute de ani, încă vii și active în conștiința lingvisticii românești. Numeroși cercetători au consacrat Școlii ardeleni studii generale și speciale și unele editări de texte, care permit o înțelegere mai deplină a rolului și importanței ei naționale și culturale, precum și noi aprecieri asupra fiecărui reprezentant în parte.[1]

În anul 1780 apărea la Viena o carte modestă ca volum, scrisă de doi tineri călugări români transilvăneni, care se aflau în capitala Austriei pentru desăvârșirea studiilor. Cartea se intitula „*Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*”, în care cei doi autori își cristalizau gândurile formate în cursul a numeroși ani de studii în bibliotecile din Roma și Viena, asupra originii și structurii limbii române. Pe cât de modestă ca volum, având doar o sută de pagini, pe atât de importantă a fost semnificația acestei cărți în istoria culturii noastre românești. Prin această lucrare s-a născut o nouă disciplină în știința românească: lingvistica, iar în lingvistica romanică, care era încă la începuturile ei, apărea o nouă limbă – limba română. Dar mai presus de crearea unei noi discipline, cartea lui Samoil Micu și Gh. Șincai cuprinde demonstrația limpede a latinității limbii române, pe care unii o contestau, iar alții nu o putuseră dovedi până atunci.

Rolul lui Gh. Șincai de coautor al lucrării este bine precizat. Când a venit la Viena (în anul 1789), întorcându-se de la Roma, această carte era deja elaborată de către Samoil Micu. Cărturarul Gh. Șincai a revizuit-o, a completat-o și i-a scris prefața, în care a formulat tezele istorice și lingvistice de bază ale crezului Școlii ardeleni.[2]

„*Elementa...*” este prima carte de gramatică tipărită a limbii române și este întocmită după modelul gramaticii latine, care corespunde structural limbii române, continuatoare a limbii latine. Ea a fost publicată în limba latină, care se menținea și până în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, ca limbă a lumii savante a vremii. Autorii aveau un scop conștient urmărit: a-i face cunoscuți pe istoricii și lingviștii străini despre latinitatea limbii și poporului român.

Lucrarea are patru părți principale: 1. Ortografia cu litere latine și ortoepia; 2. Morfologia sau, cum îi spuneau ei autorii, etimologia, care este cea mai cuprinzătoare; 3. Sintaxa, care nu cuprinde decât 14 pagini; 4. Formarea cuvintelor, care mai cuprinde un mic vocabular român-latin și câteva dialoguri.

În capitolul consacrat sintaxei, se caută să se arăte că structura gramaticală a verbului românesc este aceeași ca și celui latin clasic, ceea ce este o evidentă exagerare. Dar apropierea de latina clasică era exagerată mai ales în ortografie, lucrarea inaugurând scrisul etimologist-latinizant.

Elaborând sistemul ortografic etimologist, Gh. Șincai nu a înțeles totuși să schimbe și pronunțarea limbii române. Deosebirea dintre scriere și pronunțare a fost la fel de justificată cum este justificată în limbile franceză și engleză, în care se scrie etimologic, dar se rostește deosebit de cum se scrie. Astfel, în „*Elementa...*” se cerea să se scrie *homulu, fontana, ventu, revus, manus, fructus*, conform originii, dar trebuiau să fie rostite *omul, fântâna, vânt, râu, mână, fruct*, cum se pronunță astăzi în limba română.

Din comparația originii cuvintelor și rostirii lor actuale, autorii acestei mari lucrări de gramatică au reușit să descopere legile principale de evoluție a sunetelor latine în cele românești: transformarea lui „a”

accentuat, urmat de o poziție nazală, în „î”(â): *campus-câmp*, a lui „e” și „o” accentuați, urmați de aceeași poziție nazală, în „i” și „u”(bene-bine, montem-munte); a lui „l” intervocalic în „r” (*celum-cer*); a lui „e” și „o” accentuați, urmați în silaba următoare de „ă” sau „e”, în „ea” și „oa”(aspectat-așteaptă, mola-moară, sole-soare).[3]

Acesta este unul dintre aspectele științifice pozitive ale Școlii ardelenne și ale curentului latinist, care au folosit însă descoperirea legilor fonetice numai în ortografie, fără a-și da seama îndeajuns de însemnătatea reală a acestora pentru stabilirea evoluției istorice a limbii române.

Părerea eronată a lui Gh. Șincai că limba română și toate celelalte limbi romanice derivă din latina clasică (părere generală în romanistica apuseană a timpului) a fost corectată chiar de Petru Maior, care a arătat, printre cei dintâi lingviști europeni, că toate limbile romanice sânt continuatoarele directe ale latinei vorbite, ale așa-numitei latine populare, și nu ale celei literare sau clasice; aceasta fiind o mare constatare ce a determinat o lungă serie de cercetări în tot sec. al XIX-lea, ele continuându-se și astăzi.

După publicarea gramaticii din 1780, Gh. Șincai, deși absorbit de elaborarea mării lui opere istorice „*Hronica românilor și a mai multor neamuri*” a continuat preocupările lingvistice, concretizate în două manifestări originale și caracteristice personalității lui. Cea dintâi a fost scrisoarea adresată lui Lipszky în 1804, iar a doua, elaborarea și publicarea în anul 1805 a ediției a doua agramaticii de la 1780, pe care o semnează singur. Samoil Micu, fiind grav bolnav, nu a mai putut lua parte la elaborarea ei.

În prefața ediției din 1805, Gh. Șincai reia unele idei pe care le expusese în prefața celei de la 1780, și anume că românii sânt urmașii direcți ai coloniștilor romani, aduși de împăratul Traian în Dacia și că limba română derivă din latina clasică, dar a fost „coruptă”, adică a fost amestecată cu ale altor popoare care ce au trecut, în epoca migrațiunilor, prin Dacia.

Ediția lui Gheorghe Șincai conține îmbunătățiri importante, față de cea din 1780, cu privire la împărțirea declinărilor după genuri, asemeni celorlalte limbi romanice, și nu după terminații ca în limba latină. Autorul Gh. Șincai mai face unele inovații plauzibile privind utilizarea articolului hotărât și a prepoziției „pe” la acuzativ. Deosebirea cea mai importantă între cele două ediții este însă în privința ortografiei. Gheorghe Șincai încearcă să părăsească etimologismul rigid.

În concluzie, susținem că etimologismul Școlii ardelenne, în scrierea limbii române, a avut, desigur, un rol negativ, pe care critica lingvistică l-a relevat îndeajuns, pentru a nu fi necesară o revenire. Dar scrierea etimologică a fost pentru Școala ardeleană o armă de luptă, nu o normă lingvistică cu caracter absolut și definitiv. În condițiile istorice ale timpului, etimologismul a constituit un mijloc de afirmare a poporului român ca popor latin. Gheorghe Șincai, asemeni tuturor corifeilor ardeleni, a studiat limba română nu numai cu competența savantului, ci și cu pasiunea caldă de patriot, mândru de originea ei latină, de înrudirea ei cu celelalte limbi romanice și conștient fiind că ea este instrumentul principal de afirmare a unității noastre naționale și culturale.

### Bibliografie

1. David Prodan. „150 de ani de la moartea lui Gheorghe Șincai. Viața și opera”// Analele A.S. R., Anul 100, Vol.VI, București, 1966, p.691-703.
2. Ștefan Ciobanu, Vasile D.Țăra. „Istoria limbii române literare”, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1978, p.99-111.
3. Al. Rosetti, B.Cazacu, Liviu Onu. „Istoria limbii române literare”, Ediția a doua, revăzută și adăugită, Vol.I, București: Editura Minerva, 1971, p. 451-453.